

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Arte et Educatione 12 (2017)

ISSN 2081-3325

DOI 10.24917/20813325.12.6

Ewa Sułek

Estetyka rewolucyjna czy nowa forma nacjonalizmu? Sztuka ulicy w Kijowie w latach 2013–2016

Ikonografia Euromajdanu

Przeglądając niezliczone ilości materiałów dotyczących ukraińskiej rewolucji na Majdanie, wciąż natrafiam na pewne zdjęcie. Dwudziestokilkuletni mężczyzna patrzy prosto w obiektyw. Ma czarną, gęstą brodę i wąsy, a duże oczy, spoglądające ze spokojem i powagą, są przekrwione ze zmęczenia. Na futrzanym kołnierzu kurtki i czerwonym kasku ochronnym, który założył na czapkę, zatrzymało się kilka płatków śniegu. Na kurtkę zarzucił i zawiązał armeńską flagę. Ten mężczyzna nie żyje. To pierwsza ofiara Majdanu, Ukrainiec armeńskiego pochodzenia Sergij Nigojan.

Ta sama twarz patrzy na mnie z budynku przy ul. Michajliwskiej w Kijowie, z tarczy ochronnej z Majdanu na ekspozycji w Muzeum Iwana Honczara, plakatów, naklejek i koszulek. Stała się częścią ikonografii towarzyszącej protestom, ikonografii, która na stałe zaczyna wpisywać się w historię Ukrainy. Jak wygląda i o czym mówi sztuka ulic Kijowa? Po tej tworzonej podczas samych protestów niewiele już zostało. Także jednak dziś, ponad trzy lata po rewolucji, w kraju będącym faktycznie w stanie wojny z Rosją, kwitnie działalność artystyczna na wielką skalę – po Rewolucji Godności Kijów opanowała muralomania.

Od samego początku protestom na Majdanie towarzyszyły działania artystyczne, które powoli przemieniały się w estetyczny, polityczny, społeczny oraz osobisty przekaz. Sztuka stała się jednostkowym wyrazem oporu wobec Rosji, inteligentnie wykorzystywanym medium budującym obraz rewolucji i samych protestujących, próbą odnalezienia tożsamości oraz sposobem na walkę z ogarniającym pesymizmem i beznadzieją. Ginęli ludzie, ulice pełne były ognia, dymu i krwi, a rewolucji nieustająco towarzyszył twórczy ferment. Protestujący kupowali hełmy w sklepach ze sprzętem użytkowym, a następnie je malowali, ozdabiali ornamentami, symbolami, wizerunkami świętych i bohaterów rewolucji. Robili to zarówno sami uczestnicy protestów, jak i profesjonalni artyści, którzy aktywnie brali udział w wydarzeniach lub byli ich obserwatorami i komentatorami. Malowano również tarcze ochronne, znalezione szczątki barykad lub przedmiotów służących do ochrony, łuski po nabojach, a nawet palone opony. Prawie codziennie na ulicach i placach Kijowa odbywał się jakiś performans, a na barykadach Majdanu powstała nieformalna galeria sztuki.

Ściany i płoty co dzień zapełniały się nowymi plakatami, muralami, street artem o tematyce rewolucyjnej, politycznej, religijnej i narodowej. W kwietniu 2014 r. w Muzeum Narodowym w Kijowie otwarto wystawę, na której pokazano kolekcję sztuki zebraną przez byłego prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowycza¹. Muzeum Iwana Honczara zbiera artefakty pozostałe po protestach na Majdanie, aby utworzyć z nich stałą kolekcję – Muzeum Wolności. Składają się na nią malowane ręcznie hełmy, banery i tarcze (zrobione m.in. ze znaków drogowych), nosze, katapulty, a nawet koktajle Mołotowa. Jak to często bywa, sztuka w krajach ogarniętych wojną tworzona jest naprędce, pod wpływem impulsu, i pragnie docierać do szerokich rzesz odbiorców. Taką rolę odgrywa sztuka ulicy, będąca artystyczną formą politycznego protestu. Prace powstałe w trakcie protestów w Kijowie, między listopadem 2013 a lutym 2014 r., choć nie zachowało się ich wiele, tworzą bardzo spójną ikonografię. Niezależnie od tego, czy mowa o graffiti, plakacie, ulotce, naklejce, transparencie czy ręcznie malowanym znaku z dykty, powtarzają się na nich te same motywy.

Po pierwsze, Rosja figuruje tam jako agresor. Ze sztuki ulicy przemawia złość, estetyczna i werbalna. „(Nie) kupuj rosyjskich produktów” – głosi napis na ścianie przy wejściu do stacji metra Chreszczatyk w Kijowie. Słowo „nie” zostało unicestwione przez złowrogą czarną matryoszkę z karabinem, symbolizującą rosyjskiego najeźdźcę. Gdzie indziej krwawiąca z rany w kształcie litery „R” flaga Ukrainy. Pojawiają się też analogie putinowskiej Rosji do faszystowskich Niemiec, wyrażane głównie za pomocą powtarzającego się motywu swastyki, umieszczanego na naklejkach, plakatach, malowanego na murach.

Fot. 1. A. N., *(Nie) kupuj rosyjskich produktów*, fot. Magdalena Patalong, 2014

¹ Wystawa „Kodeks Mieżygorja”, kuratorzy: Aleksandr Rojtburd, Alisa Łożkina, 26 IV–24 VIII 2014, Muzeum Narodowe w Kijowie.

Po drugie, znajdziemy tam Putina i Janukowycza jako uosobienia zła. Złość społeczna skierowana jest ku Rosji, a personalnie – w stronę Władimira Putina i Wiktora Janukowycza. Analogia między Putinem a Hitlerem staje się najczęściej powtarzanym motywem. Na murze, w okolicach stacji Dnipro w Kijowie, graffiti przedstawia Putina-Hitlera bawiącego się zwojem DNA. Połowa zwoju ma barwy ukraińskie, żółto-niebieskie, druga połowa – rosyjskie, biało-niebiesko-czerwone. Na dole ktoś napisał „Spadaj!”, a inna osoba zamazała rosyjską część DNA. W ten sposób rodzi się dyskurs społeczny, a powstające spontanicznie obrazy zaczynają żyć własnym życiem.

Fot. 2. A. N., *Putin-Hitler bawiący się rosyjskim i ukraińskim DNA*, fot. Magdalena Patalong, 2014

Po trzecie, gloryfikacja bohaterów narodowych. Taras Szewczenko, którego rolę w historii i kulturze Ukrainy porównuje się do roli Adama Mickiewicza w kulturze i historii Polski, został niekwestionowanym wieszczem i duchowym przywódcą Majdanu – portret poety umieszczono na głównej scenie placu. Oblicze ojca nowożytnej literatury ukraińskiej spogląda też z murów i resztek barykad. Szewczenko, urodzony jako chłop pańszczyźniany w 1814 r. w niewielkiej wiosce pod Kijowem, dzięki talentowi malarskiemu i literackiemu zyskał wolność i rozpoczął studia w Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu. Poza malarstwem zajmował się literaturą. W dobie rusyfikacji Ukrainy, prowadzonej przez cara Piotra I, tworzył poezję w języku ukraińskim, podnosząc status rodzimego języka, oficjalnie uznawany wówczas za dialekt języka rosyjskiego, do statusu języka literackiego. Jego twórczość przepełnia pragnienie wolności. Inspiracji szukał w ukraińskiej kulturze ludowej i pieśniach rodzimych bardów.

Obok Szewczenki pojawia się Iwan Franko, pochodzący również z rodziny chłopskiej poeta, pisarz, tłumacz, działacz społeczny, w którego twórczości pojawiają się idee ukraińskiego nacjonalizmu. „Świątą Trójcę” Majdanu zamyka Łesia Ukrainka (Łarysa Kosacz-Kwitka), poetka, pisarka, krytyk literacki, tłumaczka. Głównym tematem jej twórczości jest Ukraina, ukazana przez pryzmat podań ludowych, baśni, wierzeń, przyrody i opowieści rodzinnych. Poza tą trójcą rzadko, ale z niepokojącą intensywnością spogląda twarz Stepana Bandery, dla Ukraińców bohatera narodowego, dla Polaków – zbrodniarza. Jego obecność po części można tłumaczyć tym, że Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), założona w Wiedniu w 1939 r., której był jednym z przywódców, zanim stanął na czele jej frakcji OUN-B (1940), przyjęła koncepcję nacjonalizmu według Dmytro Doncowa, zakładającą, że głównym wrogiem Ukrainy jest Rosja. Przede wszystkim jednak Bandera to legendarna postać ukraińskiego ruchu nacjonalistycznego, dążącego za wszelką cenę do niepodległości. W 2010 r. prezydent Wiktor Juszczenko nadał mu pośmiertnie tytuł Bohatera Ukrainy. Dekret został ostatecznie uchylony przez sąd wobec sprzeciwu Rosji i Polski. Sam gest pokazuje jednak, że dla Ukraińców Bandera wciąż pozostaje herosem. Obok bohaterów narodowych do ikonografii rewolucji weszli bohaterowie Majdanu. Między 22 stycznia, kiedy zginęli Sergij Nigojan, Michaił Żyżniewski i Jurij Werbycki, a 20 lutego 2014 r. śmierć poniosło ponad stu obrońców Majdanu (Makarenko, 2016), którzy odtąd nazywani są Niebiańską Sotnią.

Po czwarte, symbole narodowe i polityczne. W 2013 i w 2014 r. cały Kijów tonął w żółci i błękitcie – wagony metra, płachty osłaniające rusztowania, donice miejskie, parkany, płoty, ławki, murki, reklamy w metrze, czapki i szaliki. Bardzo silnie wyrażona została chęć Ukraińców dołączenia do Unii Europejskiej – motyw flagi Unii – niebieskiej z 12 żółtymi gwiazdami – był jednym z najczęściej występujących na ulicach Kijowa. Flagi Unii Europejskiej powiewały na placu Europejskim i na budynku Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Sztuka ulicy po rewolucji

Omówione działania rodziły się spontanicznie i były bieżącym komentarzem do sytuacji politycznej w kraju. Interesujące jest natomiast to, co dziś dzieje się w Kijowie ze sztuką, która wyszła na ulicę i już na niej pozostała. Od końca rewolucji w mieście wciąż powstają wielkoformatowe murale oraz prace w przestrzeni miejskiej wykonane w innych technikach. Ich autorami są zarówno artyści ukraińscy, jak i znani na całym świecie twórcy street artu. Sztuka ta wydaje się przedłużeniem działań artystycznych z okresu rewolucji, z tą różnicą, że wykonywane na ogromną skalę, pokrywające budynki kilku-, a nawet kilkunastopiętrowe. Pojawiające się podczas rewolucji motywy i tematy powracają, teraz jednak jako działalność planowa. Ich charakter niewiele ma w sobie jednak z „radosnej aury i witalności”, o której piszą zagraniczne media, zachwalając nowy trend (Chapple, 2016b).

Ogromną popularnością cieszą się przedstawienia bohaterów – zarówno tych z przeszłości, jak i tych z Majdanu, z lat 2013–2014. Pod koniec 2015 r. na rogu ulic Żylińskiej i Starowokzalnej powstał ogromny mural z przedstawieniem Pawła Skoropadskiego, który w 1918 r. przejął władzę w Ukraińskiej Republice Ludowej,

obwołał się jej hetmanem i nadał jej nazwę Państwo Ukraińskie. Państwo to pozostało pod protektorem wojsk niemieckich i austro-węgierskich, które miały zapewnić mu ochronę przed Rosją Sowiecką. I choć jeszcze w tym samym roku Skoropadski wycofał się i sugerował połączenie Państwa Ukraińskiego z ZSRR, w świadomości masowej do dziś pełni rolę obrońcy Ukrainy przed wrogiem, któremu i dziś stawia ona czoła. Mural powstał szybko, zaledwie w tydzień, i oparty został na najbardziej znanej fotografii hetmana – jest jej bezpośrednim odwzorowaniem. Został wykonany przez 12 artystów z grupy Kailas V, specjalizującej się we wszelkich zleceniach wielkoformatowych w przestrzeni miasta, zarówno artystycznych, jak i reklamowych. Kuratorem projektu jest Geo Leros². Autorstwa tej samej grupy są murale z podobizną Tarasa Szewczenki oraz Mychajła Hruszewskiego, ukraińskiego polityka i historyka, autora takich prac, jak pięciotomowa *Historia literatury ukraińskiej*, *Zarys historii narodu ukraińskiego* czy *Ilustrowana historia Ukrainy*. Zarówno twórczość Hruszewskiego, jak i wspomnianych wcześniej Iwana Franki i Tarasa Szewczenki, została uznana przez Johna Alexandra Armstronga, amerykańskiego badacza sowietyzmu i nacjonalizmu, za źródło narodzin ideologii nacjonalizmu ukraińskiego (Armstrong, 1955, s. 7). Grupa Kailas V ma w planach wykonanie całej serii murali przedstawiających historycznych bohaterów Ukrainy³.

Gdy w styczniu 2014 r. świat obiegła wiadomość o pierwszej ofierze Majdanu, Sergiju Nigojanie⁴, jego twarz zaczęła pojawiać się na wszelkich elementach wizualnych i graficznych związanych z rewolucją. Media ukraińskie i międzynarodowe publikowały jego zdjęcia, najczęściej te wykonane przez ukraińskiego fotografa Maksima Biełousowa dla magazynu „Art Ukraine”. Zdjęcie Biełousowa zostało zrobione na szablon, który wykorzystano do zdobienia tarcz ochronnych, barykad, a później koszulek z podobizną Nigojana. W 2016 r. portugalski artysta Alexandre Farto (Vhils) wykorzystał inny wizerunek – stop-klatkę z telewizji internetowej Ukr.Stream.TV. Farto, wykorzystując wymyśloną przez siebie technikę kucia w powierzchni wcześniej nałożonego na ścianę gipsu, wykonał wielkoformatowy portret Nigojana. Praca znajduje się w Ogrodzie Niebiańskiej Sotni w Kijowie przy ul. Michajliwskiej, w przestrzeni zagospodarowanej przez kolektyw Misto-Sad razem z lokalną społecznością. Farto obejrzał zdjęcia wszystkich poległych podczas rewolucji (wspomnianej wcześniej tzw. Niebiańskiej Sotni), lecz to właśnie Nigojan przykuł jego uwagę. „Jego oczy to oczy całej Niebiańskiej Sotni” – napisał artysta na swojej stronie internetowej⁵. Nigojan zawładnął masową wyobraźnią.

W Ogrodzie znajduje się także fragment płotu z napisem „Sława Ukrajini!”⁶, którym protestujący osłonili się podczas starć z Berkutem 17 lutego 2014 r. Jest częścią ogrodzenia, które otaczało skwer, będący w pierwotnie nielegalnym wysypiskiem

² Zob. wecityart.com

³ *В Києве появилсь „лик” гетмана Скоропадського*, <https://styler.rbc.ua/rus/zhizn/kieve-poyavilsya-lik-getmana-skoropadskogo-1450100891.html> (dostęp: 18 III 2017).

⁴ Nigojan zmarł 22 I 2014. W tym samym roku przyznano mu odznaczenie Gieroj Ukrainy (Bohatera Ukrainy), które jest najwyższym cywilnym odznaczeniem narodowym (<http://nebesnasotnya.com/sergij-nigoyan.html> (dostęp: 17 III 2018)).

⁵ <http://vhils.com/news/portrait-in-kyiv-ukraine-serhiy-nigoyan/> (dostęp: 18 III 2018).

⁶ ukr. chwala Ukrainie

Fot. 3. Vhils, *Sergij Nigoyan*, fot. Andre Santos, 2016

śmieci, a następnie nieoficjalnym punktem spotkań protestujących. Jest to pierwszy projekt Misto-Sadu, w dodatku powstały w efekcie działalności wolontariackiej. Architekci krajobrazu stworzyli go wraz z mieszkańcami Kijowa i rodzinami poległych. Wszystkie drzewa i kwiaty zostały zakupione przez osoby prywatne. Kateryna Paliura z Misto-Sadu mówi, że ten skwer symbolizuje to, czym był Majdan. „Ludzie zebrali się, aby wspólnie zbudować pomyślną przyszłość. Ich duch nie został pokonany – stworzyli fragment pięknego kraju” (Vlasova, 2016). Symboliczny charakter ma również estetyczna przemiana skweru, świadcząca o świadomym podejściu do kwestii wspólnej przestrzeni miejskiej. Miejsce znajduje się w pobliżu centrum Kijowa, a mimo to służyło do tej pory za nielegalne wysypisko śmieci. Dziś ogród jest nie tylko miejscem pamięci, lecz także miejscem spotkań. Poza alejkami spacerowymi i strefami odpoczynku znajduje się tu ogród warzywny, w którym mieszkańcy sami sadzą i hodują warzywa w sposób ekologiczny. Działalność ogrodu ma symboliczny aspekt nowego pięknego życia, nad którym wszyscy wspólnie pracują. Jest czymś całkowicie nowym w mieście, które nie przykładła dużej wagi do wyglądu przestrzeni publicznej. Stał się również symbolem demokracji – przez łączenie przeszłości i teraźniejszości; pamięci o ludziach, którzy zginęli w obronie kraju, z byciem miejscem wspólnego wysiłku, aby utrzymać tę wspólną przestrzeń przy życiu.

Obok powrotu do wizerunków bohaterów w przestrzeni miasta widoczne są nawiązania do symboliki i kultury narodowej, w pracach autorstwa zarówno ukraińskich, jak i zagranicznych artystów. Pojawiają się postaci w tradycyjnych strojach ukraińskich, jak w pracy *Odrodzenie* Francuza Seta Globepaintera i Aleksieja Kysłowa z Ukrainy (2014), powstałej w ramach festiwalu French Spring, czy Guido

van Heltena z Australii (*Dziewczyna w stroju ukraińskim i Lesia Ukrainka*). Mata Ruda, artysta z Kostaryki, stworzył na tyłach Majdanu mural z wyobrażeniem słowiańskiej bogini otoczonej słonecznikami (słonecznik jest narodowym kwiatem Ukrainy).

Murale często wypełnia prosta i patetyczna symbolika. Seth Globepainter jest autorem pracy przedstawiającej dwóch chłopców ubranych w stroje ukraińskie, skutych łańcuchami i owiniętych wstęgami układającymi się w złoty trójzłab – herb Ukrainy. *Niestabilność* to 50-metrowej wysokości mural greckiego artysty INO. Przedstawia on baletnicę tańczącą na bombie.

Aż cztery murale stworzył w Kijowie Australijczyk Fintan Magee. Z 2016 r. pochodzi *Wizjonerka*. Rok wcześniej powstał mural *Odbudowa*, na którym młoda dziewczyna brodząca w wodzie (krajobraz po powodzi) niesie stos drewna na odbudowę (w domyśle) kraju. Z tego samego roku pochodzą murale *Marzycielka* i *Przejsie przez rzekę*. Pierwszy z nich jest portretem pochodzącej z Krymu ukraińskiej gimnastyczki Ganny Rizatdinowej, która głośno wypowiadała się o aneksji Krymu w 2014 r.⁷ Podobnie jak w przypadku wielu innych murali w Kijowie, również ten powstał na podstawie zdjęcia i jest jego odwzorowaniem. Rizatdinowa jest jednocześnie ucieleśnieniem bohaterki narodowej (dzięki swym międzynarodowym sukcesom sportowym), jak i dziewczyny z Krymu, która została pozbawiona domu (znów w sensie symbolicznym: ojczyzny). Sam artysta mówi, że mural pokazuje kobietę, która wie, jak spełniać swoje marzenia⁸ – ukryta wiadomość, pełna optymizmu dla narodu ukraińskiego, podobnie jak w kolejnym muralu Fintana Magee *Przejsie przez rzekę*, traktującym o pokonywaniu barier i płynięciu pod prąd.

Fot. 4. Fintan Magee, *Marzycielka*, fot. Fintan Magee, 2015

⁷ theguardian.com

⁸ fintanmagee.com

Fot. 5. Fintan Magee, *Odbudowa*, fot. Fintan Magee, 2015

Fot. 6. Fintan Magee, *Przejście przez rzekę*, fot. Fintan Magee, 2015

Powtarzają się przedstawienia z wizerunkami ptaków, oparte na prostej symbolice wolności. Ana Marietta, artystka z Kostaryki, stworzyła obraz odradzającej się z dwóch feniksów postaci. Aleks Maksio w jest autorem murali zatytułowanych *Wolność* oraz *Jeżyk* – opartych na wizerunkach ptaków oraz elementach symboliki narodowej. Ptaki pojawiają się także u Saszy Korbana i Alexandra Britza. Występują również motywy religijne (podobnie jak za czasów samej rewolucji, kiedy to barykady zdobiono podobiznami kozaków przedstawionych niczym święci na ikonach). *Święty Michał (Nacjonalizm)* został wykonany przez amerykańskiego artystę o pseudonimie Gaia. „Archanioł Michał jest przywoływany w momentach walki jako ochrona przed wrogiem. Na tym wizerunku diabeł został usunięty⁹, a na jego miejscu umieszczone lustrzane odbicie samego Michała. Symbolizuje to trwający konflikt pomiędzy Ukrainą i Rosją na Krymie i w Donbasie”¹⁰. W pracy duetu *Interesni Kazki* pojawia się z kolei św. Jerzy uśmiercający węża. Artyści wyjaśniają, że wąż jest symbolem zarówno Rosji, jak i NATO, które ich zdaniem stanowią takie samo zagrożenie dla Ukrainy (Chapple, 2016a).

Estetyka rewolucyjna czy nacjonalistyczna?

Pochodzący z Nowej Zelandii fotograf Amos Chapple, autor serii zdjęć dokumentujących kijowskie murale, mówi: „Zakochałem się. Murale odzwierciedlają młodzieńczego i narodowościowego ducha, który jest całkowicie wyjątkowy w dzisiejszym Kijowie. Być Ukraińcem w połowie lat pierwszej dekady XX w. być może nie miało wielkiego znaczenia; dziś zazdrość tego poczucia tożsamości, które wyczuwalne jest na ulicach Kijowa i które odzwierciedla ta sztuka”¹¹. Z entuzjazmem do tematu podchodzą również media, które publikują artykuły na temat murali¹².

Tymczasem wielu ukraińskich kuratorów, między innymi Alisa Łożkina z kijowskiej galerii Arsenal, wyraża obawę o jakość artystyczną przedsięwzięcia oraz o krajobraz Kijowa. Powstała w 2016 r. mapa murali¹³ pokazuje ich dziś 137; przed 2015 r. było ich zaledwie kilkanaście. Większość z nich powstała w ramach inicjatyw Mural Social Club, festiwalu organizowanego przez Sky Art Foundation, oraz stowarzyszenia Art United Us. W dwa lata po rewolucji, która przyniosła na ulice sztukę powstającą pod wpływem chwili i odzwierciedlającą aktualną sytuację, powstają realizacje hołdujące tym samym wartościom i krystalizujące postawy społeczne nasycone duchem nacjonalizmu. Widoczny jest brak krytycznego podejścia do tematu, nastawienie emocjonalne, zarówno artystów, jak i odbiorców murali. Jediną realizacją, która się wyróżnia, jest Ogród Niebiańskiej Sotni, który w sposób

⁹ Archanioł Michał często jest przedstawiany jako walczący z diabłem.

¹⁰ *The art of revolution*, https://www.mica.edu/News/The_Art_of_Revolution.html. Konflikt trwa również pomiędzy mieszkańcami Ukrainy, z których część chce przyłączenia wschodniej Ukrainy do Rosji.

¹¹ graffitistreet.com. (dostęp: 17 III 2017)

¹² Por.: graffitistreet.com; lonelyplanet.com, <https://www.lonelyplanet.com/ukraine/activities/kievs-artist-murals/a/pa-act/v-35593P22/360912>; theguardian.com: backpackingman.com, <http://backpackingman.com/street-art-kiev/> (dostęp: 17 III 2017).

¹³ Kyivmural.com

mniej inwazyjny, bardziej subtelny, ingeruje w przestrzeń miasta, biorąc pod uwagę również codzienne życie jego mieszkańców. Większość murali nawiązuje do „wielkich pojęć”, jak wolność czy zniewolenie, odnosząc się za pomocą prostej symboliki do aktualnej sytuacji Ukrainy. Prostej zapewne dlatego, że ma być ona zrozumiała dla szerokiej publiczności. Czasem nawet nie operuje symboliką, lecz w bezpośredni sposób głosi „Pokój dla Ukrainy”, jak na gigantycznych rozmiarów muralu w kolorach flagi Ukrainy, pokrywającym całą ścianę dziewięciopiętrowego budynku, znajdującego się praktycznie w samym centrum Kijowa.

Obrazy¹⁴ i symbole są niezwykle silnym narzędziem kształtowania myśli i postaw. W czasie kryzysu Ukraińcy szukali siebie w kulturze, tradycji i historii. Stąd w trakcie protestów wianki na głowach ukraińskich kobiet i „kozackie” fryzury mężczyzn. Zburzenie pomnika Lenina w Kijowie w 2014 r. było rozprawą z demonami przeszłości. Majdan stał się nie tylko symbolem walki jednostek ze skorumpowaną władzą, lecz alegorią państwa szukającego własnej tożsamości, metaforą ukraińskiego społeczeństwa, społeczeństwa w budowie, zmieniającego się jak miękka materia i formującego na nowo. Majdan stał się miejscem magicznym, punktem zero, z którego można podążać w każdym kierunku. Dziś Ukraina obrała kierunek narodowo-tożsamościowy, o czym mówi głośno i wyraźnie przez wielkoformatowe realizacje, witające każdego przybyłego już w drodze z lotniska Kijów-Boryspol. Czas pokaże, czy jest to jedynie moda, czy zjawisko, które ukształtuje nową, współczesną tożsamość Ukrainy.

Bibliografia

- Armstrong, J.A. (1955). *Ukrainian Nationalism 1939–1945*. New York: Columbia University Press.
- backpackingman.com, <http://backpackingman.com/street-art-kiev/> (dostęp: 17 III 2017).
- Chapple, A. (2016a). *Looking up: The giant art transforming Kiev*. Rfepl.org, <http://www.rferl.org/a/post-maidan-murals-changing-the-face-of-kiev/27929224.html> (dostęp: 17 III 2017).
- Chapple, A. (2016b). *The revolution-inspired graffiti changing the face of Kiev – in pictures*, theguardian.com, <https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/aug/26/the-revolution-inspired-graffiti-changing-the-face-of-kiev-in-pictures> (dostęp: 17 III 2017).
- Donna [Haden, D.] (2016). *Kiev's street art through a lens*, graffitistreet.com, <http://www.graffitistreet.com/kievs-street-art-through-a-lens/> (dostęp: 17 III 2017).
- Kyivmural.com, <http://kyivmural.com/?lang=en> (dostęp: 17 III 2017).
- Lonelyplanet.com, <https://www.lonelyplanet.com/ukraine/activities/kievs-artist-murals/a/pa-act/v35593P22/360912> (dostęp: 17 III 2017).
- Makarenko, O. (2016). *Separating myth from reality: 6 facts on the shooting of the Euromaidan protesters*, euromaidanpress.com, <http://euromaidanpress.com/2016/02/20/separating-myth-from-reality-6-facts-on-the-shooting-of-the-euromaidan> (dostęp: 17 III 2017).
- Nebenasotnya.com, <http://nebenasotnya.com/sergij-nigoyan.html> (dostęp: 17 III 2017).

¹⁴ W znaczeniu *images* (ang.) – obraz jako przedstawienie.

The art of revolution. (2016), https://www.mica.edu/News/The_Art_of_Revolution.html (dostęp: 17 III 2017).

Uatoday.tv, <http://uatoday.tv/entertainment/heavenly-hundred-garden-unites-ukrainian-community-808173.html> (dostęp: 17 III 2017).

Vhils.com, <http://vhils.com/news/portrait-in-kiev-ukraine-serhiy-nigoyan/> (dostęp: 17 III 2017).

Vlasova, A. (2016). *Ukraine Today: Heavenly hundred garden three years after Maidan*, uatoday.tv, <http://uatoday.tv/entertainment/heavenly-hundred-garden-unites-ukrainian-community-808173.html> (dostęp: 17 III 2017).

Wecityart.com (dostęp: 17 III 2017).

Aesthetics of revolution or a new form of nationalism?

Street art in Kiev in the years 2013–2016

Abstract

From the very beginning the revolution in Maydan in Ukraine was marked by artistic activities, which were slowly changing into an aesthetic, political, social and personal message. Art became an individual way to express resistance against Russia, an attempt to find identity and a way to fight against pessimism and hopelessness. It was also wisely used to build the certain image of the revolution and the protesters. Street art created during the revolution in 2013 and 2014 came out with the specific iconography. The article is research on that iconography, and the latter phenomenon in Kiev – the continuation of the revolutionary street art in form of big scale murals.

Key words: street art, mural, Maydan of Independence, Kiev, revolution, protest art, conflict art

Słowa kluczowe: street art, mural, Majdan, Ukraina, Kijów, rewolucja, sztuka ulicy, sztuka protestu, sztuka konfliktu

Nota o autorce

Ewa Sułek – historyczka sztuki, kuratorka, autorka publikacji poświęconych sztuce i kulturze. Publikowała m.in. w takich czasopismach, jak: „Czas Kultury”, „SZUM”, „Artmix”, „Art & Artworks”, „Fragile”. Jest absolwentką historii sztuki na Uniwersytecie Warszawskim i na University of Cambridge w Wielkiej Brytanii. Współpracowała z wieloma galeriami i instytucjami kultury w Polsce oraz za granicą, m.in. z galeriami: ART3 (Nowy Jork), Kettle’s Yard (Cambridge, UK), Beffroi (Paryż), aTAK (Warszawa), Kordegarda (Warszawa), Wozownia (Toruń). Jest kuratorką międzynarodowego biennale sztuki Jeune Création Européenne, odbywającego się we Francji, Hiszpanii, Portugalii, Polsce, Danii, Włoszech oraz na Łotwie. Stypendystka Młodej Polski i ZAiKS. Obecnie pracuje nad książką poświęconą sztuce ukraińskiej czasu wojny i rewolucji (2013–2017).

Ewa Sułek – art historian, curator, author of publications on art and culture. She has published, among others, in “Czas Kultury”, “SZUM”, “Artmix”, “Art & Artworks”, “Fragile”. She is a graduate of Art History at the University of Warsaw and the University of Cambridge, UK. She has collaborated with many galleries and cultural institutions in Poland and abroad, such as: ART3 (New York), Kettle’s Yard (Cambridge, UK), Beffroi (Paris), aTAK (Warsaw), Kordegarda (Warsaw), Wozownia (Toruń). She is a curator of international art biennial Jeune Création Européenne, held in France, Spain, Portugal, Poland, Denmark, Italy and Latvia. She received Młoda Polska and ZAiKS scholarships. She is currently working on a book about the art of war and revolution (2013–2017) in Ukraine.